

Představa studentů o venkovu : sociologická sonda Countryside image in students view: a sociological survey

J.Šindlářová, PEF MZLU v Brně

Anotace:

The paper deals with evaluation and commentary on positive and negative associations with the term “countryside” by students of Mendel University of Agriculture and Forestry, Faculty of Economics. The comparison of present obtained results with two similar surveys from recent past (Lošťák 1998, Šindlářová, 1995) is given and the commentary on possible detected opinion shifts as well.

Anotace:

Příspěvek se zabývá vyhodnocením a komentováním pozitivních a negativních asociací s pojmem „venkov“, které vyjádřili studenti PEF Mendelovy zemědělské a lesnické fakulty v Brně. Zjištěné výsledky jsou porovnány s dvěma podobně zaměřenými sondami z nedávné minulosti, aby mohly být posouzeny případné posuny v názorech a představách studentů.

Klíčová slova: countryside, sociological survey, students opinions

Klíčová slova: venkov, sociologická sonda, názory studentů

Úvod

Vysokoškolští studenti jsou významnou sociální kategorií, jejíž část nalézá v prostředí venkova jak své životní, tak profesionální uplatnění. Řada z nich se může perspektivně podílet na procesu posunu od převážně produkční k dalším funkcím zemědělství. V oblasti sídelních tendencí se rýsuje významně proces přesunu obyvatel do příměstských a venkovských obcí. Tím nabývá na váze podíl kvalifikovaných odborníků, pro které se venkov může stát osobně významným prostředím.

Multifunkční povaha současného zemědělství a suburbanizační (příp. kontraurbanizační) procesy se jistě promítnou i do pracovních příležitostí a podmínek bydlení budoucích manažerů a ekonomů, má tedy význam se zabývat jejich vztahem k prostředí a vůbec představou o venkovu. V příspěvku jsou shrnuty a srovnány příznivé a nepříznivé asociace a další názory posluchačů PEF MZLU v současné době s tematicky stejným šetřením před sedmi lety.

Cíl a metodika

Cílem příspěvku je podat souhrn převládajících pozitivních a negativních asociací s pojmem venkov u posluchačů PEF MZLU v Brně a srovnat jejich výpovědi z roku 2002 a z roku 1995.

V obou případech se jedná o sondu, která si nečiní nároky na reprezentativnost. Hlavním cílem bylo získat informace o tom, které představy o venkovu studenti artikuluji a zda tyto představy posuzují kladně nebo záporně. Dílčím cílem bylo sledovat, zda se zjištěné výsledky budou shodovat i po určité době (v našem případě 7 let). Odpovědi studentů byly kategorizovány podle obsahového hlediska a sledována četnost výroků. Materiál byl získán v podobě písemných odpovědí studentů na volné otázky¹. V obou případech byla sonda provedena tak, aby studenti nebyli ovlivněni „žádoucími“ odpověďmi na základě výuky předmětu Sociologie venkova: v r. 1995 se jednalo o studenty, kteří vůbec neabsolvovali tento předmět, v r. 2002 sonda byla realizována na samém začátku výuky. V obou sondách platí, že odpověděli anonymně všichni dotázaní studenti (1995 N= 115, 2002 N= 51).

Výsledky:

I. Sonda v r. 1995

vyústila v závěr(Šindlářová,1995), že pozitivní i negativní asociace u respondentů byly ve značné míře ovlivněny tím, zda respondenti měli nějakou osobní vazbu k venkovu (srv. obdobný výsledek M.Lošťáka o vlivu identifikace studentů s venkovským nebo městským prostorem na jejich pozitivní a negativní asociace s ním).

Ke zdůraznění **příjemných představ o venkovu** použili studenti jako hlavního argumentu právě vysvětlení svého vztahu a touto cestou se spontánně celý soubor seskupil do čtyř kategorií. Z nich až čtvrtá nemá osobní vztah k venkovu.

První skupina podtrhuje své současné bydliště na venkově a to, že se jedná o jejich domov. Druhá skupina považuje venkov za místo svého dětství a vzpomínek na ně, připomíná prarodiče, se kterými je v kontaktu. Třetí skupina vnímá venkov prostřednictvím své chalupy a/nebo zahrady.

Všechny tři skupiny, ale i poslední, která se s venkovem neidentifikuje, zdůrazňují jeho klid, kontakt s přírodou, odpočinek, rekreační možnosti, aktivity v přírodě, na zahradě a chalupě. Často je venkov (vlastně vesnice) hodnocen s uváděním protikladu města. Často splývá pojetí venkova a přírody s jejím pozitivním vlivem na člověka.

¹ 1. otázka: Máte s pojmem „venkov“ spojeno něco pro Vás příjemného (osoby, místa, události, věci, vzpomínky, zážitky, asociace...)? Co příjemného se pro Vás pojí se slovem „venkov“?

2. otázka: Vybarví se Vám pod pojmem „venkov“ také nějaké nepříjemné, negativní představy, asociace, vzpomínky, lidé...? Co nepříjemného cítíte v pojmu „venkov“?

Všechny skupiny se shodnou, že k **negativním asociacím** patří objektivně existující a obecně sdílené nedostatky života, případně práce na venkově: špatné dopravní spojení, nedostatky infrastruktury obecně, málo pracovních příležitostí (a tedy větší nezaměstnanost), málo možností ke kultuře a sportu aj. Všem skupinám těchto mladých respondentů shodně vadí na venkově příliš silná sociální kontrola, neanonymita, pomlouvání.

Poslední skupina (respondenti bez přímé osobní vazby k venkovu) sice přiznává venkovu mnoho pozitivních rysů, je však mnohem kritičtější. Kromě uvedených obecných negativních rysů zdůrazňují nepříjemnost stálé těžké fyzické práce, vůbec i způsobu života a životní úrovně, izolovanosti a málo komunikace se světem i určitou statičnost venkovského života. Podle nich „venkov není pro trvalé bydlení, je vhodný pro odpočinek a rekreaci“.

Příznačná je však skutečnost, že třetina respondentů, kteří na venkově bydlí, tvrdí, že nemá žádné nepříjemné asociace s venkovem. I ti však přiznávají představu dřiny a určitého nepohodlí. Přebytek sociální kontroly vadí i jim, ale na druhé straně je pro ně menší anonymita a blízkost lidí příjemná.

Sledovaný soubor sondy z r. 1995 překvapil důrazem na hodnoty přírody a estetiky prostředí (značný počet výroků s pozitivním estetickým hodnocením), nehomogeností postojů (závislost na osobní identifikaci s prostorem) a nepotvrdil tezi o obecném útěku mladých lidí z venkova. Přes často vyjadřovaný nezáměr o budoucí uplatnění studentů PEF v oblasti zemědělství (manažerský obor Ekonomika zemědělství a potravinářství byl otevřen až v r. 1998) se jevil venkov jako oceňované prostředí, zvláště vzhledem k rodinným vazbám a volnému času.

II. Sonda z r. 2002

se shoduje se sondou z r. 1995 oceněním přírody a klidu na venkově (na prvních dvou místech).

Nejčastější **pozitivní asociace s venkovem** - příroda - je často s venkovem ztotožněna, případně dále specifikována (lesy, louky, pole, květiny, zvířata – ta jsou často jmenována mezi pozitivními asociacemi s venkovem i samostatně, případně jako domácí zvířata, hospodářská zvířata). Příroda je spojována také s představou lesů a rybníků, polí a zahrad na venkově. Respondenti často zdůraznili blízkost k přírodě na venkově a význam přírody v období dětství. Místo pojmu „klid“ je často použito pojmu „pohoda“.

Změnou proti výsledkům z r. 1995 je 2.-3. místo v pořadí příjemných představ (spolu s klidem, pohodou), které získalo „čisté ovzduší“, „čistý vzduch“, „čerstvý vzduch“. Tato pozitivní asociace s venkovem patrně nabyla významně na váze jednak se zhoršením

čistoty ovzduší ve městech, jednak se vzrůstem ekologického vědomí, poněvadž v první sondě nebyla artikulována vůbec.

Kromě představ o příjemném prostředí se posluchači pozitivně vyjádřili i o lidech na venkově: častá je odpověď, že lidé jsou na venkově příjemnější, ochotnější si pomáhat, oceňována je sousedská pomoc a menší anonymita vztahů, soudržnost a lepší komunikace. Studentům se také zdál přístup úřadů a škol na venkově k občanům jako neformálnější a přátelský.

Části respondentů se vybavily zážitky z dětství a z prázdnin na venkově, méně často prarodiče nebo rodiče, příp. přátelé, ale tento aspekt pozitivní osobní vazby k venkovu je uváděn ve srovnání s první sondou mnohem méně. Mezi méně častými výroky jsou i ty, které se týkají možností aktivit na venkově, jako je kutilství, zahradničení, výlety a vycházky.

Stejně tak nejsou početné, ale vyskytly se výroky o příjemných asociacích s venkovskými tradicemi, zvyky, zvláště s různými slavnostmi, trhy a jarmarky.

K zajímavým, ale ojedinělým výrokům patřilo (v sondě 2002) příjemné zpívání ptáků na venkově, skromnější žití, vlastní pečení cukroví, nepřítomnost drogového nebezpečí a kriminality mládeže aj.

V některých případech byly uvedeny pozitivní asociace současně s konstatováním, že by respondent na venkově (již) nechtěl bydlet – v několika případech měli zkušenost se srovnáním obou prostředí, města i venkova.

Pokud se týká ***nepříjemných představ o venkovu***, shodují se výsledky sondy z r. 2002 a sondy z r. 1995 ve výrociích kritických k infrastruktuře a nedostatku kulturních příležitostí (1. místo), stejně jako nadbytku sociální kontroly (2. místo). Nejčtenější jsou výroky o nedostatku kulturního vyžití, případně o kulturní izolaci venkova. Zvýšil se podíl negativního prožívání ztráty soukromí, neanonymity, pomluv a závisti².

Na třetím místě co do četnosti jsou výroky o špatné dopravě. Pokud jsou výroky vztažené i k možnostem dojíždění do zaměstnání a do škol (a např. obtížím v zimě, kdy může být vesnice i odříznutá od světa), zaujímají dokonce první místo v negativních představách studentů.

² „Osobně by se mi nelíbil život na vesnici právě z toho důvodu, že se všichni lidé znají až příliš. Životy lidí jsou velmi provázané a ovlivněné, často se nechovají podle svého uvážení, ale dělají věci tak, aby je nepomluvili sousedi...Raději bych se přiklápěla k městské anonymitě. Jsou určité věci, které se mohou řešit v rámci rodiny, případně v kruhu velmi blízkých přátel, ale ne v rámci vesnice.“

Další početnou a zajímavou skupinu nepříjemných asociací s venkovem tvoří zápach („smrad“, „vůně venkova“). Je považován za negativní důsledek chovu hospodářských zvířat a dost často je pozitivně přijímáno omezení této aktivity na venkově, což se liší od dříve uvedených pozitivních asociací se zvířaty na venkově. Výroky mohou do jisté míry odrážet světový trend oblíbenosti malých zvířat (psů, koček...) na úkor zvířat chovaných s produkčními záměry. Zaujme nás také srovnání oceňovaného čistého ovzduší na venkově (viz výše) a stížnosti na zápach, často u týchž respondentů. Opět by to mohlo svědčit o růstu hodnoty jedné ze složek životního prostředí.

Z početněji zastoupených negativních asociací studentů se ještě vyděluje skupina výroků o chybějících obchodech a službách (podobné zastoupení v obou sondách) a o těžké manuální práci na venkově obecně. Zajímavé jsou i některé výjimečné výroky: bláto, soused, který stále dělá hluk, povinné chození do kostela, špatné hygienické návyky, buranské chování, hluk zemědělských strojů.

Příkladem **relativnosti** individuálních představ a citění je podle studentů to, že to, „co jedni uvedli jako pozitiva, uvádějí druzí jako negativa (kohoutí kokrhání, zabijačka)“. Na druhé straně řada respondentů zformulovala poměrně jednoznačně svůj názor na venkov a město.³

I v této sondě platí, že ti, kteří uvádějí, že vyrůstali ve městě, jsou k venkovu kritičtější. Celkově však negativních představ je méně a opakují se, zatímco pozitivní asociace jsou rozmanitější. Na rozdíl od starší sondy není zastoupena kategorie výroků těch, kteří nemají žádné nepříjemné asociace spojené s venkovem.

Studenti kromě vyjádření svých vlastních odpovědí později posuzovali získané anonymní odpovědi svých kolegů jako celek, diskutovali o nich a formulovali **několik dílčích zobecnění**:

- *„Myslíme, že většina mladých lidí žije nebo chce žít ve městě, ale kromě několika výjimek mají pozitivní vztah k venkovu a budou se tam vracet na víkendy a možná ve starším věku nastálo“.*
- *„Venkov je chápán jako krátkodobá záležitost (víkendy, výlety) a pak se lidé rádi vrací do svého města“.* (Srv. Šindlářová, 1995)
- *„Myslíme si, že odpovědi jsou ovlivněny převážně tím, zda respondent na venkově vyrůstal nebo bydlí, zda tam má své přátele atd. – hodnotí venkov pozitivněji než lidé vyrůstající ve*

³ „Jednoznačně se cítím městským – lépe řečeno „malo-městským“ člověkem. Kdybych se totiž považoval za typického městského obyvatele, tak bych vyznával absolutní anonymitu (viz Brno). A to nesnáším jako druhý extrém proti venkovu. Zkrátka jsem šťastný, když při procházce po našem náměstí potkám pár přátel a pohovořím s nimi. Jako malo-městský člověk mám rád divadlo, kino, sporty, kulturu, koníčky a rád se bavím. Proto asi nedokáži pochopit klidný vesnický život, kdy se „něco děje“ jen výjimečně.“

městě. Pro ty je venkov hlavně příležitostí pro rekreaci.“ (Srv. Lošťák, 1998 a Šindlářová, 1995.)

Diskuse

Pokusíme-li se srovnat, v čem se z hlediska obsahu liší výsledky dvou sond do názorů posluchačů PEF MZLU v Brně provedených v intervalu 7 let, můžeme vytknout hlavní odlišnosti:

- v r. 2002 v menší míře deklarovali studenti svou faktickou příslušnost k sociálnímu prostoru města nebo vesnice, spíše vycházejí z toho, jak se sami cítí a který prosor hodnotí pozitivněji
- rovněž výroky o konkrétní osobní vazbě respondenta na prostor venkova jako zdůvodnění pozitivních představ byly méně četné v r. 2002
- esteticky zaměřených ocenění venkova bylo více v první sondě v r. 1995
- naopak se vyhranila (2002) nově poměrně početná kategorie výroků o asociaci čistého ovzduší s venkovem a současně o nepříjemné představě zápachu, spojeného s venkovem
- vysoce převažuje spíše negativní chápání projevů sociální kontroly na venkově (srv. tabulka se spíše neutrálním příp. ambivalentním pojetím, Lošťák, 1998, s. 375) a pokračuje trend z r. 1995, kdy studenti také nepříjemně pociťovali ztrátu soukromí na venkově
- důraz na negativní posuzování stavu dopravy, obchodu a služeb napovídá, že se situace od doby provedení první sondy nezlepšila
- řada představ je ambivalentní, respondenti s nimi mají jak příjemné tak nepříjemné asociace vzhledem k venkovu (klid x málo vzruchu, možnost aktivit x velký objem práce)
- výsledky první a druhé sondy mají vzhledem k velikosti souboru pouze ilustrativní, nikoliv reprezentativní charakter. Přesto se určité změny v získaných výrociích projevíly
- ve výrociích není odlišena a definována vesnice a venkov, oba pojmy jsou používány
- součástí získaného materiálu jsou úvahy respondentů na téma B. Blažka o odlišnostech venkova (viz Úvod) a odpovědi na další otázky o venkovu a o regionu. Výsledky budou publikovány vzhledem k rozsahu příspěvku později.

Závěry:

Vzhledem k možnostem uplatnění budoucích absolventů PEF MZLU v rámci širokého spektra dalších funkcí zemědělství a vzhledem k významné tendenci přesunu populace z velkých měst nabývá na

důležitosti i představa, kterou tito absolventi o venkovu mají. Protože zkoumání příznivých i negativních asociací s pojmem „venkov“ může ilustrovat postoje studentů, byly provedeny v časovém odstupu sedmi let dvě sondy do jejich názorů. Na rozvoji vědomí studentů se odrážejí nejen podmínky formování jejich osobnosti v rodině, na vysoké škole (Linhartová,D.,2002) a v praxi, ale také některé objektivní podmínky sociální a ekonomické situace. Dá se tedy předpokládat, že i v nereprezentativním šetření se mohou projevit některé odlišné tendence. Příspěvek podává první část informace o zjištěných výsledcích , které případně mohou sloužit k orientaci rozsáhlejšího průzkumu .

Literatura:

Blažek, B., Venkov je jiná civilizace. Reflex, 1995,č.9, s. 47-48

Linhartová,D., Kompetence absolventů PEF MZLU v Brně jako prostředek úspěšné existence firmy v konkurenčním prostředí.Sborník mezinárodní konference PEF MZLU v Brně „Firma a konkurenční prostředí“, Brno: 6.-7.3.2002, v tisku

Lošťák,M., Různé představy o venkovu, venkovský rozvoj a transakční náklady. Zemědělská ekonomika 44, 1998 (8), s. 373-379.ISSN 0139-570X

Šindlářová,J., Countryside as viewed by students: a sociological survey. Zemědělská ekonomika 41, 1995,č.7,s. 337-341. ISSN 0139-570X

Odpovědi souboru posluchačů PEF na volné otázky 1995 a 2002 – archiv autorky

Úvahy souboru posluchačů PEF na téma „Je venkov jiná civilizace“?- archiv autorky